

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาของปัญหา

การสมรส เป็นพฤติกรรมทางสังคมที่ก่อให้เกิดสถาบันขั้นพื้นฐานที่สำคัญ คือ สถาบันครอบครัว ในแต่ละสังคมจึงให้ความสำคัญกับการสมรส เช่น การจัดให้มีพิธีกรรมทางศาสนา หรือการจัดพิธีฉลองกันตามประเพณีของสังคมนั้นๆ สิ่งเหล่านี้จึงได้ส่งผลให้ความหมายหรือนิยามของคำว่า “สมรส” (marriage) ในแต่ละสังคมแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตาม องค์การสหประชาชาติได้ให้นิยามของการสมรสเพื่อใช้เป็นพื้นฐานรวบรวมข้อมูลเปรียบเทียบภาวะการสมรสของประเทศต่างๆ ว่าหมายถึง การกระทำ พิธีกรรม หรือการกระบวนกรซึ่งก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างสามีและภรรยาตามกฎหมาย ความถูกต้องตามกฎหมาย (legality) ของการเป็นสามีภรรยา (union) อาจเกิดโดยประชาคม (civil) ศาสนาหรือวิธีการต่างๆ ซึ่งยอมรับโดยกฎหมายของแต่ละประเทศ (United Nations, 1993: 24)

ในทางสังคมวิทยาให้ความหมายว่า การสมรส คือ “สถาบันสังคมซึ่งจัดเป็นรูปแบบที่สังคมยอมรับเพื่อนำไปสู่การสร้างครอบครัว การสมรสแบ่งออกเป็น 2 ประเภทที่สำคัญๆ คือ การมีคู่สมรสคนเดียว (monogamy) และ พหุสามีภรรยา (polygamy) คือ การมีสามีหรือภรรยาหลายคนในเวลาเดียวกัน การมีสามีหลายคนในเวลาเดียวกันเรียกว่า พหุสามี (polyandry) และการมีภรรยาหลายคน เรียกว่า พหุภรรยา (polygyny) การสมรสเป็นเครื่องแสดงถึงการอนุมัติทางประเพณี กฎหมาย และศาสนาในการก่อตั้งครอบครัวใหม่ และมักจะมีการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจควบคู่กันไปด้วย” (พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย, 2532: 216)

ในประเทศไทยตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้ให้ความหมายว่า “สมรส” หมายถึง แต่งงาน และ คำว่า “แต่งงาน” หมายถึง การทำพิธีให้ชายหญิงอยู่กินเป็นสามีเมียกันตามประเพณี สำหรับในทางกฎหมาย “การสมรส” หมายถึง การที่ชายและหญิงสมัครใจจะอยู่กินกันฉันสามีภรรยากันชั่วชีวิตโดยจะไม่เกี่ยวข้องในทางผู้สาวกับบุคคลอื่นอีก การสมรสจะมีผลในทางกฎหมายต่อเมื่อได้จดทะเบียนสมรสต่อหน้านายทะเบียน และนายทะเบียนลงลายมือชื่อไว้เป็นหลักฐาน (ประสพสุข บุญเดช, 2528: 90-110)

จากคำจำกัดความของ “การสมรส” ข้างต้นจะเห็นว่า การสมรสอาจมีรูปแบบต่างๆ เช่น มีทั้งพิธีสมรส (ตามศาสนา หรือประเพณีนิยม) และจดทะเบียนสมรส มีพิธีสมรสแต่ไม่จดทะเบียนสมรส อยู่กินกันเองฉันสามีภรรยาโดยไม่มีทั้งพิธีสมรสและจดทะเบียนสมรส และอยู่

กินกันเองฉันสามีภรรยาโดยไม่มีพิธีสมรสแต่จดทะเบียนสมรส จากการที่การสมรสมีรูปแบบแตกต่างกัน ในการศึกษาทางวิชาการ งานวิจัย การสำรวจ และ การสำมะโนในปัจจุบัน จึงมักจัดกลุ่มสถานภาพสมรสตามข้อมูลที่ได้จากผู้ให้สัมภาษณ์ โดยไม่ได้อ้างอิงการสมรสตามกฎหมาย เช่น การสำมะโนประชากรและการเคหะ พ.ศ. 2533 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2536: 5) ได้จำแนกสถานภาพสมรสเป็นโสดหรือผู้ที่ยังไม่เคยสมรส และเคยสมรส ได้แก่ สมรส หม้าย หย่า แยกกันอยู่และไม่ทราบสถานภาพสมรส โดยให้ความหมายว่า “สมรส” ได้แก่ ผู้ที่อยู่ร่วมกันฉันสามีภรรยา ไม่ว่าจะได้ทำการสมรสกันถูกต้องตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม แต่การจัดกลุ่มสถานภาพสมรสตามการรายงานของผู้ให้สัมภาษณ์อาจมีความคลุมเครือและมีปัญหาความถูกต้องน่าเชื่อถือ เช่น ในกรณีผู้ที่ยังอยู่กินกับคู่สมรสแต่ไม่ได้อยู่บ้านเดียวกันและรายงานว่าคู่สมรสอยู่ที่อื่น ๆ อาจถูกจัดอยู่ในกลุ่ม “แยกกันอยู่” ขณะเดียวกันผู้ที่คู่สมรสอยู่ที่อื่นและขาดความสัมพันธ์ฉันสามีภรรยาแล้ว แต่บุคคลนั้นอาจรายงานว่าตนมีสถานภาพ “สมรส” และถูกจัดอยู่ในกลุ่มกำลังสมรสทั้งที่ควรจะอยู่ในกลุ่ม “แยกกันอยู่” นอกจากนี้อาจมีผู้ที่รายงานว่ามิมีสถานภาพ “โสด” แม้ว่าจะอยู่กินกันฉันสามีภรรยาอยู่กับคู่ของตนโดยไม่จดทะเบียนสมรสในขณะนั้นก็ตาม

ในทำนองเดียวกัน การจัดสถานภาพสมรสตามทะเบียนหรือกฎหมายก็มีปัญหาเช่นกัน ประการแรก ผู้ที่อยู่กินกันฉันสามีภรรยาจำนวนไม่น้อยไม่จดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย ดังเช่นการศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนแปลงภาวะสมรสในประเทศไทย” จากข้อมูลการสำรวจภาวะคุมกำเนิดทั่วประเทศในปี พ.ศ. 2539 ในสตรีที่แต่งงานแล้วจำนวน 6,496 คน พบว่า มีผู้ที่จดทะเบียนสมรสเพียงร้อยละ 57.9 เท่านั้น (อัญชลี วรารัตน์, 2540: 80) ประการที่สอง ผู้ที่จดทะเบียนสมรสบางส่วนอาจไม่ได้อยู่กินกันฉันสามีภรรยาแล้วแต่ไม่ได้จดทะเบียนหย่า ความไม่สมบูรณ์และความไม่สอดคล้องกันระหว่างสถานภาพสมรสตามกฎหมายกับความเป็นจริงจึงทำให้ข้อมูลการจดทะเบียนสมรสขาดความน่าเชื่อถือ และไม่สามารถนำไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ จึงเป็นที่เชื่อว่าข้อมูลสถานภาพสมรสจากการรายงานของผู้ให้สัมภาษณ์น่าจะถูกต้องใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากกว่าข้อมูลจากการจดทะเบียน อย่างไรก็ตาม การจดทะเบียนสมรสมีความสำคัญอย่างมาก ทั้งในทางประชากร ทางสังคม และการดำเนินงานของรัฐในเรื่องการสมรส คือ

ในการศึกษาทางประชากร การสมรสเป็นตัวแปรที่สำคัญตัวแปรหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องกับภาวะเจริญพันธุ์ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการสมรส หรืออายุแรกสมรสจะส่งผลโดยตรงต่อการเปลี่ยนแปลงภาวะเจริญพันธุ์ (นภาพร ชโยวรรณ, 2532: 2) ข้อมูลการจดทะเบียนสมรสเป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งที่น่าจะสามารถนำมาใช้ในการศึกษาเรื่องดังกล่าว โดยอาจใช้แสดงถึงจำนวนคู่สมรสในปัจจุบัน แนวโน้มการเพิ่มขึ้นของคู่สมรส (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2537: 8) และเป็นข้อมูลระดับประเทศที่มีความเป็นปัจจุบันมากกว่าสำมะโนประชากรที่เก็บข้อมูล 10 ปีต่อหนึ่งครั้งเท่านั้น ดังนั้น หากข้อมูลทะเบียนสมรสมีความสมบูรณ์มากขึ้น คือมีคู่สมรสนิยมจด

ทะเบียนสมรสมากขึ้นและทั่วถึงทั้งประเทศ การนำข้อมูลจากการจดทะเบียนสมรสไปใช้ประโยชน์ย่อมมีมากขึ้น และมีความน่าเชื่อถือมากขึ้นด้วย

ในทางสังคมการสมรสถือเป็นจุดเริ่มต้นของสถาบันครอบครัว และการจดทะเบียนสมรสก็เป็นหนทางหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นครอบครัว ทำให้คู่สมรสรู้สึกว่ามีความเป็นหนึ่งเดียวกัน และเป็นเครื่องพันนาการความสัมพันธ์ของคู่สมรสให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น (เพ็ญใจ สมพงษ์, 2523: 3) นอกจากนี้ การจดทะเบียนสมรส ยังเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่สถานภาพที่ดีของสตรี คือ การที่ผู้หญิงรู้ถึงสิทธิของตน มีความมั่นใจที่จะใช้ระบบกฎหมาย ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญของกระบวนการที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจของผู้หญิง เนื่องจากทำให้ผู้หญิงรู้ถึงบทบาทของตนในสังคม และสามารถที่จะแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ (ศูนย์สตรีศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537: 9-11)

ในแง่การดำเนินงานของรัฐในเรื่องการสมรส ตามหลักการแล้วรัฐต้องดำเนินการตามกฎหมายที่ได้กำหนดไว้เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนและสังคมโดยรวม ซึ่งกฎหมายในเรื่องการสมรส ได้แก่ หลักเกณฑ์เกี่ยวกับอายุของคู่สมรสเพื่อให้คู่สมรสมีความเป็นผู้ใหญ่เพียงพอที่จะรับผิดชอบครอบครัว หลักเกณฑ์ในการมิให้มีการสมรสระหว่างชายหญิงที่เป็นญาติกันทางสายโลหิต เพื่อให้ประชากรมีสุขภาพแข็งแรง สถิติปัญหาดี หลักเกณฑ์เกี่ยวกับการสมรสซ้อนซึ่งกฎหมายบัญญัติว่า การสมรสในขณะที่ตนมีคู่สมรสอยู่แล้ว คู่สมรสอีกฝ่ายสามารถขอให้ศาลพิพากษาว่าการสมรสเป็นโมฆะหรืออาจอ้างถึงความเป็นโมฆะได้เช่นเดียวกับการทำนิติกรรมทั่วไป ดังนั้น การที่มีคู่สมรสจำนวนหนึ่งไม่จดทะเบียนสมรส รัฐจึงไม่สามารถควบคุมการสมรสเหล่านั้นให้เป็นไปตามแนวทางกฎหมายในเรื่องหลักเกณฑ์ของการสมรสได้ (อชลิยา อภิวัฒน์กุล, 2531: 134)

ดังนั้น การศึกษาถึงการจดทะเบียนสมรส และปัจจัยที่เกี่ยวข้องจะช่วยให้เข้าใจถึงข้อจำกัดต่างๆ ของการตัดสินใจจดทะเบียนสมรส และสามารถนำมาปรับใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงให้ข้อมูลทะเบียนมีความสมบูรณ์ขึ้น เพื่อสามารถใช้ประโยชน์จากข้อมูลทะเบียนในทางวิชาการทั้งด้านประชากร สังคม และการบริหารงานด้านบริการของรัฐ

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาระดับ แนวโน้ม และแบบแผนการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย
3. เพื่อศึกษาเหตุผลที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย

แนวคิดเชิงทฤษฎี

เนื่องจากการศึกษาถึงการจดทะเบียนสมรสถือเป็นการตัดสินใจของบุคคล เป็นพฤติกรรมหนึ่งของบุคคล ดังนั้นการศึกษาคำนี้ผู้วิจัยจึงได้นำแนวคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของบุคคลหรือพฤติกรรมของบุคคลมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรส ดังต่อไปนี้คือ

จากทฤษฎีการกระทำโดยสมัครใจ (Voluntaristic Theory of Action) ของ Parsons (Turner, 1974: 30-32) ซึ่งเสนอว่า การตัดสินใจของบุคคลซึ่งเป็นผู้กระทำ (Actor) จะตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายโดยอยู่ภายใต้กฎระเบียบ และสถานการณ์ในสังคม (Normative and Situational Constraints) และขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ดังต่อไปนี้คือ

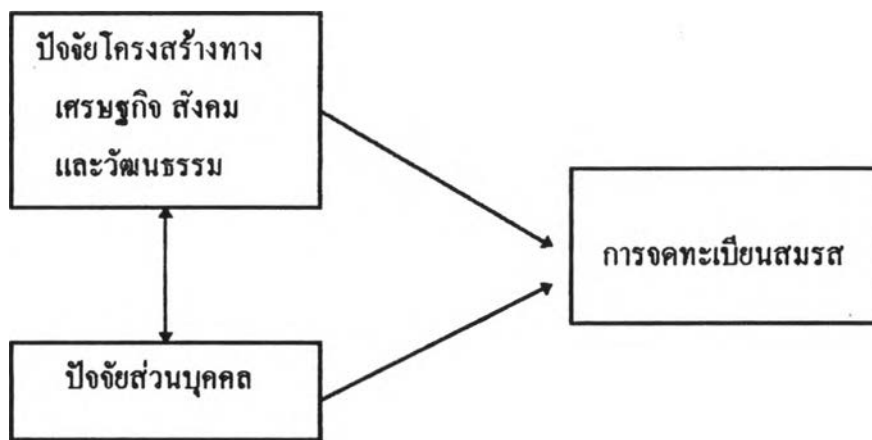
1. ผู้กระทำ ซึ่งหมายถึงปัจเจกบุคคล
2. เป้าหมายที่ผู้กระทำต้องการ
3. วิธีการต่างๆ ที่ผู้กระทำเลือกใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย
4. สถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกเป้าหมายและวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย
5. บรรทัดฐาน ค่านิยม และความคิดต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อการเลือกเป้าหมาย และวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมาย
6. การตัดสินใจที่จะบรรลุเป้าหมายภายใต้บรรทัดฐาน ค่านิยม และสถานการณ์ต่างๆ

นอกจากนี้ยังมีแนวคิดของ Freedman et al. (1952: 114-117) ซึ่งได้อธิบายถึงความแตกต่างของพฤติกรรมของบุคคลในแต่ละสังคม โดยมองว่าเป็นผลมาจากปัจจัยทางประชากรหรือปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยทางสังคม ได้แก่ สถานการณ์ทางสังคม (Social Situations) การเข้าร่วมทางสังคม (Social Association) ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้บทบาทของตน และสามารถนำมาปรับพฤติกรรมของตนให้เหมาะสม

Burgess and Bushell (1969: 27-31) นักสังคมวิทยาเชิงพฤติกรรม ได้อธิบายว่า พฤติกรรมของปัจเจกบุคคลเกิดจาก การที่บุคคลพิจารณาว่าถ้ากระทำให้สิ่งใดสิ่งหนึ่งแล้วผลของการกระทำนั้นเป็นการให้ “แรงสนับสนุน” (reinforcement) ในรูปของรางวัล คือก่อให้เกิดผลดีต่อตน บุคคลนั้นก็จะมีแนวโน้มที่จะกระทำหรือมีพฤติกรรมนั้น ขณะเดียวกันบุคคลจะพิจารณาถึงเรื่อง “การลงโทษ” (punishment) ซึ่งหมายถึงผลเสียที่จะเกิดจากการกระทำ ควบคู่กันไปด้วยการลงโทษจะทำให้บุคคลละเว้นการกระทำหรือมีพฤติกรรมนั้น อย่างไรก็ตาม ผลของการกระทำหรือพฤติกรรมที่บุคคลหนึ่งมองว่าเป็นการลงโทษ อาจจะเป็นรางวัลของอีกบุคคลหนึ่งก็ได้

เนื่องจากการพิจารณาว่า ผลของการกระทำใดเป็นรางวัล หรือเป็นการลงโทษ จะขึ้นอยู่กับคุณลักษณะส่วนบุคคลของแต่ละบุคคลด้วย

ทฤษฎีและแนวคิดต่างๆ ข้างต้นที่ผู้วิจัยนำมาใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาครั้งนี้ กล่าวได้ว่า ปังจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลอาจแบ่งได้ 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค ได้แก่ สังคม โครงสร้างสังคม ค่านิยม บรรทัดฐาน กฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรม และระดับบุคคล ได้แก่ ลักษณะต่างๆ ทางประชากร เศรษฐกิจ และสังคมของบุคคล เช่น เพศ สถานภาพ สมรส การศึกษา ดังนั้นพฤติกรรมการจดทะเบียนสมรสจึงน่าจะได้รับอิทธิพลทั้งจากปังจัยโครงสร้างทางสังคม และปังจัยส่วนบุคคลและผังแผนภาพต่อไปนี้

กรอบข้างต้นสะท้อนว่า การจดทะเบียนสมรสได้รับอิทธิพลโดยตรงจากทั้งปังจัยโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และปังจัยส่วนบุคคล โดยปังจัยทางโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีผลกระทบต่อการจดทะเบียนสมรสทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพฤติกรรมของบุคคล กล่าวคือ ปังจัยทางโครงสร้างทางสังคมที่ส่งผลต่อการจดทะเบียนโดยตรง เช่น บางสังคมมีกฎหมายที่มีข้อบังคับเข้มงวดในเรื่องการจดทะเบียนสมรส บางสังคมไม่มีกฎหมายที่เข้มงวดเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรส แต่มีข้อกำหนดทางประเพณี ค่านิยมต่างๆ เกี่ยวกับการสมรส ซึ่งปังจัยเหล่านี้จะส่งผลให้คนในแต่ละสังคมมีพฤติกรรมการจดทะเบียนสมรสที่ต่างกัน

ขณะเดียวกันปังจัยโครงสร้างทางสังคม อาจส่งผลต่อการจดทะเบียนสมรสทางอ้อมโดยจะมีอิทธิพลผ่านทางปังจัยต่างๆ ของบุคคล อันได้แก่ เพศ การศึกษา อาชีพ ศาสนา ทำให้บุคคลมีลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลให้มีพฤติกรรมต่างๆ รวมถึงพฤติกรรมการจดทะเบียนสมรสที่แตกต่างกัน เช่น ในสังคมที่กำลังพัฒนา คนจะให้ความสำคัญกับการศึกษามากขึ้น เกิดการ

แข่งขันกันทางการศึกษาส่งผลให้คนมีระดับการศึกษาที่แตกต่างกัน อันอาจจะทำให้บุคคลมีทัศนคติ ค่านิยม และพฤติกรรมที่แตกต่างกัน รวมถึงพฤติกรรมการจดทะเบียนสมรสด้วย

วรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทยการจดทะเบียนสมรสเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายโดยตรง การที่จะเข้าใจถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทยจึงควรทราบถึงประวัติและกฎหมายเกี่ยวกับการจดทะเบียนสมรสของไทยด้วย ดังนั้น ในการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยจึงนำเสนอประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ระดับการจดทะเบียนสมรส
2. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส

1. ระดับการจดทะเบียนสมรส

ระดับการจดทะเบียนสมรสในประเทศไทย

ข้อมูลการจดทะเบียนสมรสจากสถิติจดทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2540: 131) ได้แสดงอัตราการจดทะเบียนสมรสของประชากรในแต่ละปี จากปี พ.ศ.2535-2539 ดังต่อไปนี้ คือ มีอัตราเท่ากับ 37.9, 36.3, 31.1, 32.0 และ 28.5 ตามลำดับ ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นถึงแนวโน้มที่ลดลงของอัตราการสมรส อย่างไรก็ตาม การตีความข้อมูลดังกล่าวอาจต้องคำนึงถึงความไม่สมบูรณ์ของข้อมูล และข้อจำกัดของการคำนวณอัตราการสมรสอย่างหยابซึ่งถูกกระทบจากโครงสร้างทางอายุของประชากร

นอกจากนี้มีการสำรวจระดับประเทศที่ได้ศึกษาถึงระดับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย เช่น การศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 5) เรื่อง “การจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย” ซึ่งวิเคราะห์ข้อมูลจากโครงการสำรวจประชากรและการอนามัยในประเทศไทย (Thailand Demographic and Health Survey) หรือ TDHS ปี พ.ศ. 2530 ประชากรตัวอย่างคือ สตรีที่เคยสมรส (ever married women) อายุ 15-49 ปี จำนวน 6,775 ราย พบว่า มีสตรีประมาณร้อยละ 53.1 เท่านั้นที่จดทะเบียนสมรส

และการศึกษาของ อัญชลี วรารัตน์ (2540: 80) เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงภาวะสมรสในประเทศไทย” จากข้อมูลการสำรวจภาวะคุมกำเนิดทั่วประเทศ (Thailand Contraceptive Prevalence Survey) หรือ CPS96 ปี พ.ศ. 2539 ในสตรีที่แต่งงานแล้วจำนวน 6,496 คน พบว่า มีสัดส่วนคนที่จดทะเบียนสมรสร้อยละ 57.9 โดยที่ร้อยละ 21.4 ของสตรีทั้งหมดจดทะเบียน

สมรสทันทีหลังจากแต่งงาน และร้อยละ 36.5 จดทะเบียนสมรสภายหลังจากที่ได้อยู่กินกับสามีระยะหนึ่งแล้ว

จากข้อมูลของกองทะเบียน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย และจากการศึกษาที่ใช้ข้อมูลการสำรวจข้างต้น พบว่ามีความไม่สอดคล้องกันของแนวโน้มการจดทะเบียน กล่าวคือ ข้อมูลของกองทะเบียน กรมการปกครองแสดงให้เห็นว่าอัตราการจดทะเบียนสมรสมีแนวโน้มลดลง ขณะที่เมื่อเปรียบเทียบข้อมูลจากโครงการ TDHS กับ โครงการ CPS96 ซึ่งมีระยะเวลาต่างกัน 10 ปี พบว่ามีแนวโน้มการจดทะเบียนสมรสสูงขึ้น คือ สัดส่วนของสตรีที่จดทะเบียนสมรสเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 53.1 เป็นร้อยละ 57.9 ตามลำดับ

ส่วนการศึกษาที่เป็นลักษณะกรณีศึกษาในบางจังหวัด เช่น จากการศึกษาของเพียงใจ สมพงษ์ (2523: 13-72) เรื่อง “พฤติกรรมการสมรสในกรุงเทพ” จากประชากรที่เคยสมรส (ever married) และอาศัยอยู่ในกรุงเทพมหานคร จำนวน 550 ราย พบว่า มีผู้ที่จดทะเบียนสมรสสูงถึงร้อยละ 77.6 ขณะที่การศึกษาของศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 2-3) เรื่อง “ทะเบียนสมรส...จดหรือไม่จดดี” จากสตรีที่กำลังสมรส (currently married women) อายุ 15-49 ปี จำนวน 270 ราย (จากจังหวัดราชบุรี 187 ราย และจากกรุงเทพ 83 ราย) พบว่า มีสตรีที่จดทะเบียนสมรสประมาณร้อยละ 67 และจากการศึกษาถึง “ทัศนคติในเรื่องการจดทะเบียนสมรส” ของ วิมลศิริ ชานาญเวช (2532: 273-274) ได้สำรวจทัศนคติจากหนุ่มสาวจำนวน 200 คน โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือ กลุ่มอายุเกิน 25 ปี และกลุ่มที่มีอายุต่ำกว่า 25 ปี (ไม่ได้ระบุเป็นกลุ่มอายุ) พบว่า มีผู้ที่เห็นว่าการจดทะเบียนสมรสเป็นสิ่งจำเป็นและมีประโยชน์ร้อยละ 90.5 ผู้ที่เห็นด้วยกับการทดลองอยู่ร่วมกันจนแน่ใจก่อนไปจดทะเบียนสมสร้อยละ 41 และมีผู้ที่เห็นด้วยว่า หากเลือกได้จะเลือกแต่งงานโดยไม่จดทะเบียนสมสร้อยละ 84

ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระดับการจดทะเบียนสมรสในต่างประเทศ

การสมรสโดยที่คู่สมรสไม่ได้จดทะเบียนสมรสตามกฎหมายดังที่กล่าวข้างต้น ยังปรากฏเป็นรูปแบบหนึ่งของการสมรสในสังคมอื่นเช่นกัน เช่น สังคมตะวันตกจะมีการสมรสแบบการอยู่กินกันเองโดยไม่มีพิธีสมรสตามประเพณีและไม่มีการจดทะเบียนสมรส (Cohabitation or Living together)

การอยู่กินกันเอง (Cohabitation) หมายถึง การอยู่ร่วมกันระหว่างชายหญิงโดยไม่ได้แต่งงาน (ไม่มีพิธีแต่งงานและไม่จดทะเบียนสมรส) อยู่ร่วมบ้านเดียวกัน มีความสัมพันธ์ทางเพศร่วมกัน และแบ่งหน้าที่ในการดูแลบ้าน อาจเป็นคู่สมรสที่มีบุตรหรือไม่มีบุตรก็ตาม (Benokraitis, 1993: 224-225)

ปัจจุบันประเทศสหรัฐอเมริกามีการอยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสอย่างแพร่หลาย และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ คือ ในสหรัฐอเมริกาปี ค.ศ. 1984 พบว่า จำนวนชายหญิงที่อยู่กิน

กันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสมีประมาณ 2,000,000 คู่ ซึ่งเพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ. 1970 ที่มีจำนวน 523,000 คู่ ถึงร้อยละ 280 และพบว่าในกลุ่มอายุ 18-35 ปีซึ่งเป็นกลุ่มอายุที่มีคู่สมรสที่อยู่กินกันเองสูง ได้เพิ่มขึ้นร้อยละ 40 ในช่วงเวลาเดียวกัน (Kammeyer, 1987: 163) ส่วนการศึกษาของ Kenneth and Nelwyn (1996: 93) ที่ศึกษาข้อมูลจากสำมะโนประชากรสหรัฐอเมริกา พบว่าในสองทศวรรษระหว่างปี ค.ศ. 1970 ถึงค.ศ. 1990 มีจำนวนผู้ที่อยู่กินกันเองเพิ่มขึ้นร้อยละ 60 และในปี ค.ศ. 1992 มีชายหญิงที่อยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสจำนวน 3,308,000 คู่ ในจำนวนนี้มีประมาณ 1 ใน 3 ที่มีบุตร

จากข้อมูลและการศึกษาการจดทะเบียนสมรสในไทย แม้จะไม่สามารถสรุปได้ว่าในประเทศไทยมีแนวโน้มการจดทะเบียนสมรสเป็นเช่นไร แต่อาจกล่าวได้ว่า มีคู่สมรสไทยจำนวนไม่น้อย (ประมาณ 4 ใน 10) ที่ไม่จดทะเบียนสมรส การศึกษาความแตกต่างในลักษณะส่วนบุคคลของสตรีที่จดทะเบียนสมรสหรือไม่จดทะเบียนสมรสจะช่วยให้เข้าใจพฤติกรรมการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทยดีขึ้น สำหรับข้อมูลของสหรัฐอเมริกาข้างต้นกล่าวได้ว่า การอยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น

2. ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส

จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส ได้แก่

อายุเมื่อสมรส

อายุเมื่อสมรสน่าจะเกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรส เนื่องจากชายหญิงที่สมรสเมื่ออายุยังน้อยอาจไม่มั่นใจในวุฒิภาวะของคนที่จะสามารถประคับประคองชีวิตสมรสได้ดีมากนักเพียงใดจึงยังไม่จดทะเบียนสมรส นอกจากนี้กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 5 ว่าด้วยครอบครัว ที่ตรวจชำระใหม่ พ.ศ. 2519 บัญญัติว่า หากชายหญิงที่จะสมรสมีอายุครบ 17 ปี แต่ยังไม่ครบ 20 ปี จะต้องได้รับความยินยอมจากบิดามารดาหรือผู้ปกครองจึงจะสามารถจดทะเบียนได้ (วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2524: 1) จึงอาจทำให้สตรีและคู่สมรสมองว่าเป็นเรื่องยุ่งยาก ดังนั้นจึงรอเวลาที่เหมาะสมสำหรับการไปจดทะเบียนสมรส เมื่อระยะเวลาผ่านไปคู่สมรสที่ไม่เห็นความสำคัญของการจดทะเบียนสมรสก็ยังคงไม่จดทะเบียนสมรสต่อไป

จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 9) ซึ่งศึกษาจากสตรีที่สมรสครั้งเดียว พบว่า สตรีที่มีอายุแรกสมรสสูงกว่า มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีอายุเมื่อสมรสต่ำกว่า และจากการศึกษาของ อัญชลี วรารัตน์ (2540: 90) พบว่า สตรีที่มีอายุแรกสมรสต่ำกว่า 20 ปี มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่า สัดส่วนการจดทะเบียนสมรสของสตรีตัวอย่างทั้งหมด (คือ ร้อยละ 52.2 กับ ร้อยละ 57.9 ตามลำดับ)

จากการศึกษาทั้งสองซึ่งศึกษาจากอายุแรกสมรสของสตรี มีผลการศึกษาที่สอดคล้องกัน คือ การจดทะเบียนสมรสมีส่วนที่ต่ำในกลุ่มผู้ที่มีอายุแรกสมรสต่ำ สำหรับในการศึกษาครั้งนี้ ศึกษาจากอายุเมื่อสมรส (อายุเมื่อสมรสกับสามีคนปัจจุบัน) เนื่องจาก อายุเมื่อสมรสกับสามีคนปัจจุบันน่าจะอธิบายความสัมพันธ์ได้ชัดเจนกว่าอายุแรกสมรส จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่มีอายุเมื่อสมรสสูงกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีอายุเมื่อสมรสต่ำกว่า

ระยะเวลาสมรส

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมา ผลการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาสมรสกับการจดทะเบียนสมรสชี้แนะว่า ในสังคมไทยคู่สมรสจำนวนไม่น้อยที่จดทะเบียนสมรสภายหลังจากที่ได้อยู่กินกันฉันสามีภรรยาเป็นระยะเวลาหนึ่ง คืออาจรอให้ชีวิตสมรสมั่นคงก่อน หรือยังไม่มีความจำเป็นที่จะต้องใช้ประโยชน์จากทะเบียนสมรส ดังนั้น ระยะเวลาสมรสจึงน่าจะมีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส

ดังเช่นการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 19) พบว่า สตรีที่มีระยะเวลาสมรสนานมีส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า คือ สตรีที่มีระยะเวลาสมรส 0-4 ปี, 5-9 ปี, 10-14 ปี, 15-19 ปี, 20-24 ปี และ 25 ปีขึ้นไป จดทะเบียนสมรสร้อยละ 30.0, 48.6, 59.1, 64.8, 65.7 และ 63.5 ตามลำดับ และจากการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 15) พบว่า สตรีที่มีระยะเวลาสมรสนานกว่ามีส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความล่าช้าในการจดทะเบียนสมรส

จากการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า ระยะเวลาสมรสของสตรีจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส โดยมีความสัมพันธ์กันในทิศทางบวก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดว่า สตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า

จำนวนครั้งที่สมรสของสตรีและสามี

คนที่สมรสครั้งที่สองหรือมากกว่าขึ้นไป มักต้องการให้ชีวิตสมรสใหม่ของตนมีความราบรื่น ไม่ล้มเหลวเหมือนกับการสมรสครั้งแรก ดังนั้นการสมรสแบบอยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสจึงอาจเป็นทางเลือกหนึ่งในการสมรสครั้งใหม่ของผู้ที่เคยผ่านชีวิตสมรสมาแล้ว (Scanzoni, 1988: 170)

จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 16) พบว่า สตรีที่สมรสครั้งเดียวและสตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้ง มีสัดส่วนของการจดทะเบียนสมรสแตกต่างกันมาก คือ สตรีที่สมรสเพียงครั้งเดียวจดทะเบียนสมรสร้อยละ 55.0 ขณะที่สตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้งจดทะเบียนสมรสร้อยละ 33.9 และจากการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 5) พบว่า สตรีที่สมรสเพียงครั้งเดียวจะจดทะเบียนสมรสในสัดส่วนที่สูงกว่า สตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้ง โดยในเขต

กรุงเทพมหานคร สตรีที่สมรสเพียงครั้งเดียวจดทะเบียนสมรสร้อยละ 85.9 และสตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้งจดทะเบียนสมรสร้อยละ 66.6 เช่นเดียวกับในเขตชนบท สตรีที่สมรสเพียงครั้งเดียวจดทะเบียนสมรสมากกว่าสตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้ง (ร้อยละ 65.6 และ 33.3)

ในประเทศสหรัฐอเมริกา จากการศึกษาของ Benokraitis (1993: 225) พบว่า ปี ค.ศ. 1990 ร้อยละ 34 ของชายหญิงที่อยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสเคยผ่านการหย่าร้างมาก่อน ซึ่งให้เห็นว่า ผู้ที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้งจำนวนหนึ่งไม่ต้องการจดทะเบียนสมรสในการสมรสครั้งใหม่ จากการศึกษาที่มีมาแล้วนั้น พบว่า จำนวนครั้งของการสมรสเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรสในทิศทางลบ สำหรับการศึกษาคั้งนี้ศึกษาจากจำนวนครั้งที่สมรสของทั้งสามีและภรรยา โดยมีสมมติฐานว่า สตรีที่สมรสครั้งเดียวน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้ง

จำนวนบุตร

การมีบุตร ทำให้คู่สมรสรู้สึกถึงภาระผูกพันในชีวิตสมรสจำเป็นที่จะต้องสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวมากยิ่งขึ้น การจดทะเบียนสมรสเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถตอบสนองสิ่งเหล่านี้ได้ และการจดทะเบียนสมรสในประเทศไทย มีผลให้บุตรที่เกิดขึ้นเป็นบุตรที่ชอบด้วยกฎหมาย มีโอกาสได้รับสิทธิต่างๆ ตามกฎหมาย (ไพโรจน์ กัมพูศิริ, 2535: 81-82) ดังนั้น การมีบุตรจึงอาจจะมีผลให้คู่สมรสจดทะเบียนสมรสเพื่อสิทธิประโยชน์ของคู่สมรสเองและต่อบุตรด้วย

ในยุโรป มีบางประเทศที่ชายหญิงนิยมการอยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรส ชายหญิงเหล่านี้ส่วนมากจะแต่งงานโดยมีพิธีและจดทะเบียนสมรสก็ต่อเมื่อสตรีเริ่มตั้งครรภ์ หรือใกล้ที่จะคลอด (Kammeyer, 1987: 165)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงคาดว่า จำนวนบุตรอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการจดทะเบียนสมรส โดยสตรีที่มีจำนวนบุตรมากกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีจำนวนบุตรน้อยกว่า

อาชีพของสตรีและสามี

ในประเทศไทยการจดทะเบียนสมรสเป็นสิ่งจำเป็นในบางอาชีพ ขณะเดียวกันคู่สมรสในบางอาชีพอาจมองว่าผลของทะเบียนสมรสจะก่อให้เกิดความยุ่งยากหรือความไม่สะดวกต่างๆ ได้ เช่น หากคู่สมรสจดทะเบียนสมรสตามกฎหมายแล้ว การทำนิติกรรมทางธุรกิจหรือทรัพย์สิน กฎหมายกำหนดว่าต้องได้รับความยินยอมจากคู่สมรสอีกฝ่ายหนึ่ง (วิมลศิริ ชำนาญเวช, 2524: 16) ดังนั้นจึงมีความเป็นไปได้สูงที่คู่สมรสที่ประกอบอาชีพในทางธุรกิจจะไม่จดทะเบียนสมรส ขณะที่ผู้ที่ประกอบอาชีพรับราชการซึ่งต้องอยู่ในบังคับแห่งพระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือน พ.ศ. 2518 จะมีความผิดหากประพฤติชั่วในทางชู้สาว กรณีที่กระทำผิดศีลธรรมในทาง

ผู้สาว เช่น ข้าราชการชายหากได้เสียกับหญิงแล้วไม่เลี้ยงดู หรือทำชู้กับภรรยาผู้อื่น และข้าราชการหญิงหากประพฤติในทางชู้สาวกับชายที่มีชื่อเสียงของตน และมีการร้องเรียนหรือปรากฏข้อฉาวทำให้เสียชื่อเสียง อาจลงโทษโดยการไล่ออกหรือปลดออกจากราชการได้ (คำร่าง ธรรมนูญ, พิชัยศักดิ์ ทรยางกูร และสุนันทา สุวรรณโณคม, 2523: 56)

จากการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 14-16) พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพในกลุ่มวิชาชีพและข้าราชการ มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่า อาชีพค้าขาย, เกษตรกรรม, กรรมกร และอาชีพบริการต่างๆ กล่าวคือ ในเขตชนบท สตรีที่ประกอบอาชีพในกลุ่มวิชาชีพและข้าราชการมีสัดส่วนการจดทะเบียนสูงสุด (ร้อยละ 100) รองมาคือสตรีที่ประกอบอาชีพค้าขาย อาชีพเกษตรกรรม (ร้อยละ 88.9 และ 75.5) และสตรีที่ประกอบอาชีพกรรมกรและอาชีพบริการต่างๆ มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำที่สุด (ร้อยละ 25) ขณะที่ในเขตเมือง พบว่า สตรีที่ประกอบอาชีพในกลุ่มวิชาชีพและข้าราชการมีสัดส่วนการจดทะเบียนสูงสุด (ร้อยละ 91.7) รองมาคือ สตรีที่ประกอบอาชีพกรรมกรและอาชีพบริการต่างๆ (ร้อยละ 52.4) และสตรีที่ประกอบอาชีพค้าขาย มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำที่สุด คือร้อยละ 46.1 (ประชากรตัวอย่างในเขตเมืองไม่มีสตรีที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม)

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา ชี้แนะว่าปัจจัยด้านอาชีพมีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส คือ ผู้ที่ประกอบอาชีพในกลุ่มวิชาชีพและข้าราชการมีแนวโน้มที่จะจดทะเบียนสมรสสูงกว่าผู้ที่ประกอบอาชีพอื่น จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่มีอาชีพข้าราชการ วิชาชีพ และบริหาร น่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีอาชีพอื่น ซึ่งอาชีพในการศึกษาคั้งนี้ศึกษาจากอาชีพของสตรีและอาชีพของสามี รวมเป็นตัวแปรเดียวกัน

ระดับการศึกษาของสตรีและสามี

การศึกษาเป็นกระบวนการที่จะพัฒนาบุคคลให้มีความรู้ ความสามารถ ทักษะ และค่านิยม ในทางที่ดีและถูกต้อง มีวิจารณ์ญาณในการพิจารณาสิ่งต่างๆ ได้อย่างมีเหตุผล ในเรื่องการจดทะเบียนสมรสก็เช่นกัน ผู้ที่มีการศึกษาสูงน่าที่จะตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ตามกฎหมายมากกว่าผู้ที่มีการศึกษาค่ำ

จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 20) พบว่า สัดส่วนการจดทะเบียนสมรสของสตรีเพิ่มขึ้นตามระดับการศึกษาที่สูงขึ้น คือ สตรีที่ไม่มีการศึกษามีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำที่สุด (ร้อยละ 43.7) สัดส่วนการจดทะเบียนสมรสได้เพิ่มขึ้นในสตรีที่จบการศึกษาระดับประถม ระดับมัธยม (ร้อยละ 50.9 และ 67.3) และสตรีที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับมัธยมมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงสุด คือร้อยละ 91.8

ขณะที่การศึกษาของ อัญชลี วรารัตน์ (2540: 91) พบเช่นเดียวกันคือ สตรีที่ไม่ได้เรียนหนังสือมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำสุด (ร้อยละ 40.3) และสตรีที่จบการศึกษาสูงกว่าระดับ

มัธยมมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงที่สุด (ร้อยละ 75.1) แต่พบว่าสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสไม่ได้เพิ่มขึ้นเมื่อเปรียบเทียบระหว่างสตรีที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษากับระดับมัธยมศึกษา คือ สตรีที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสร้อยละ 69.9 ขณะที่สตรีจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสเพียงร้อยละ 43.0

จากผลการศึกษาที่ผ่านมา โดยรวมพบว่า ระดับการศึกษา มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรสในทิศทางบวก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดว่า สตรีมีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า โดยการศึกษาครั้งนี้ศึกษาจากระดับการศึกษาของทั้งสตรีและสามี รวมเป็นตัวแปรเดียวกัน

การมีทรัพย์สินของสตรี

การมีทรัพย์สินน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สตรีรู้สึกว่าตนมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เป็นหลักประกันว่าหากชีวิตสมรสของตนล้มเหลวทรัพย์สินต่างๆ ที่ตนเป็นเจ้าของจะช่วยให้ตนสามารถอยู่ตามลำพังได้โดยที่ไม่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ การมีทรัพย์สินของสตรีจึงอาจทำให้สตรีไม่เห็นความสำคัญของการจดทะเบียนสมรสที่จะให้ประโยชน์ในเรื่องการแบ่งสินสมรสเมื่อมีการหย่า และสตรีที่มีทรัพย์สินมากอาจไม่ต้องการจดทะเบียนสมรสเนื่องจากไม่ต้องการให้มีปัญหาในการแบ่งทรัพย์สินเมื่อหย่าขาดกัน

สำหรับสตรีที่ไม่มีทรัพย์สินเป็นของตนเองน่าจะทำให้ความสำคัญต่อการจดทะเบียนสมรส เนื่องจากผลของการจดทะเบียนสมรสจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเอง เช่น สร้างความมั่นใจให้กับตนเองในกรณีชีวิตสมรสล้มเหลว คือสตรีจะได้รับ การแบ่งทรัพย์สินในส่วนสินสมรส

ดังนั้น การมีทรัพย์สินของสตรีน่าจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส และเป็นความสัมพันธ์ในทิศทางลบ การศึกษาครั้งนี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่มีทรัพย์สินเป็นของตนเองน้อยกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีทรัพย์สินเป็นของตนเองมากกว่า

ศาสนา

ทุกศาสนาต่างมีหลักคำสอนและพิธีกรรมที่เป็นแนวทางให้ผู้นับถือศาสนานั้นยึดถือปฏิบัติในการดำรงชีวิต ซึ่งแนวทางในการยึดถือปฏิบัติของแต่ละศาสนาย่อมแตกต่างกันไป รวมถึงพิธีสมรสในทางศาสนา บางศาสนาจะให้ความสำคัญกับการจดทะเบียนสมรส ขณะที่บางศาสนาไม่ได้ให้ความสำคัญกับการจดทะเบียนสมรส เช่น ศาสนาอิสลามจะให้ความสำคัญกับการแต่งงานมาก เพราะถือว่าการแต่งงานเป็นการรักษาคุณธรรมระหว่างการร่วมเพศที่เป็นไปตามกฎของศาสนา สำหรับประเทศไทยมีพระราชบัญญัติว่าด้วยการใช้กฎหมายอิสลามในเขตจังหวัดปัตตานี นราธิวาส ยะลา สตูล พ.ศ. 2489 ซึ่งบัญญัติว่า การจดทะเบียนตามกฎหมายอิสลามเป็นการจด

ทะเบียนสมรสที่ถูกต้องตามกฎหมายของไทย (พระบัญญัติ ฉบับที่ 2539: 139-146) ขณะที่พิธีสมรสในศาสนาพุทธจะไม่มีทั้งการจดทะเบียนและการจดทะเบียนสมรสตามกฎหมาย

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่นับถือศาสนาอิสลามน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่นับถือศาสนาพุทธ

ภาค

ภาคต่างๆ ของไทยมีความแตกต่างกันในหลายด้าน เช่น ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ภาษา วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี ซึ่งอาจมีผลกระทบต่อวิถีชีวิต และความคิดของบุคคลที่อาศัยอยู่ในแต่ละภาคนั้น พิธีสมรสก็เช่นกัน แต่ละภาคจะจัดพิธีสมรสแตกต่างกัน และความแตกต่างของพิธีสมรสนี้อาจส่งผลต่อการตัดสินใจในการจดทะเบียนสมรสได้

ดังเช่นการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 6) พบว่า สตรีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าทุกภาค แต่มีสัดส่วนการสมรสที่มีพิธีสมรสตามประเพณีสูงกว่าภาคอื่น สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะพิธีสมรสตามประเพณีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรูปแบบที่ค่อนข้างง่าย ทำให้คู่สมรสไม่ได้ตระหนักถึงเรื่องการจดทะเบียนสมรสควบคู่ไปกับพิธีสมรสตามประเพณี ผลการศึกษานี้ชี้แนะว่า สตรีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าทุกภาค

ดังนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าสตรีในภาคอื่น

เขตที่อยู่อาศัย

การที่บุคคลอาศัยอยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ต่างกัน เช่น ระหว่างเขตเมือง กับเขตชนบทย่อมได้รับอิทธิพลจากสังคมที่แตกต่างกัน ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองน่าจะได้รับความทันสมัย และข่าวสารข้อมูลต่างๆ มากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ดังนั้นความรู้สึกนึกคิด ทักษะคิด ค่านิยม รวมถึงพฤติกรรมในการดำรงชีวิตจึงอาจแตกต่างกัน

นอกจากนี้ รูปแบบการติดต่อกันระหว่างบุคคลของผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง กับเขตชนบท ก็มีความแตกต่างกันคือ การติดต่อกันระหว่างบุคคลในเขตชนบทจะเป็นความสัมพันธ์แบบส่วนตัว ขณะที่ในเขตเมืองจะมีความสัมพันธ์แบบเป็นทางการ มีความซับซ้อนมากกว่าในเขตชนบท (รัชนิกร เศรษฐ, 2528: 23-24) ดังนั้น ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองอาจต้องใช้เอกสารหรือหลักฐานทางราชการในการติดต่อเรื่องต่างๆ มากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ทะเบียนสมรสซึ่งเป็นหลักฐานหนึ่งที่ทางราชการออกให้จึงน่าจะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ที่อยู่ในเขตเมืองมากกว่าผู้ที่อยู่ในเขตชนบท อย่างไรก็ตาม ผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตกรุงเทพมหานครอาจต้องความเป็นอิสระเสรีมากกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองทั่วไป ดังนั้น ความนิยมในการจดทะเบียนสมรสก็อาจน้อยกว่าผู้ที่อาศัยในเขตเมืองอื่น

จากการศึกษาของ นภาพร ชโยวรรณ (2532: 2) พบว่า สตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองอื่น (เขตเทศบาลเมือง ไม่รวมเขตกรุงเทพมหานคร) มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงสุด (ร้อยละ 64.6) รองมาคือสตรีที่อาศัยในเขตกรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 56.6) และสตรีที่อาศัยในเขตชนบทมี สัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำที่สุด (ร้อยละ 51.7)

จากการศึกษาที่ผ่านมาชี้แนะว่า สัดส่วนของการจดทะเบียนสมรสในเขตเมืองอื่นสูงกว่า ในเขตชนบทและในเขตกรุงเทพมหานคร ดังนั้น การศึกษาคั้งนี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่อาศัย อยู่ในเขตเมืองอื่นน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทและใน เขตกรุงเทพมหานคร

การเลือกคู่สมรส

การเลือกคู่สมรสของบุคคลในแต่ละสังคมจะแตกต่างกัน คือ บางสังคมฝ่ายชายจะเป็นฝ่าย เลือกหญิง บางสังคมฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายเลือกชาย ตามประเพณีไทยนั้นฝ่ายชายจะเป็นฝ่ายเลือก หญิง แต่ในทางปฏิบัติโดยทั่วไปฝ่ายชายหรือฝ่ายหญิงจะเป็นฝ่ายเลือกก็ได้ (สภาสตรีแห่งชาติ, 2518: 133-137)

ในอดีตสตรีไทยมักจะไม่ได้รับเลือกคู่สมรสเอง บิดามารดาหรือผู้ใหญ่จะเป็นผู้เลือกให้ ในปัจจุบันแม้ว่าสตรีจะมีอิสระในการเลือกคู่สมรสเอง แต่การเลือกคู่สมรสโดยที่บิดามารดาหรือผู้ใหญ่เป็นผู้เลือกให้ก็ยังคงมีให้เห็นอยู่ การที่พ่อแม่ฝ่ายหญิงหรือฝ่ายชายเป็นผู้ที่เลือกคู่สมรสให้ แก่สตรีแสดงให้เห็นว่า การสมรสนั้นเริ่มจากการจัดการหรือเตรียมการของทางผู้ใหญ่ รูปแบบ และขั้นตอนต่างๆ ของการสมรสจึงน่าจะสมบูรณ์ รวมถึงอาจจะจัดการให้ชายหญิงไปจดทะเบียน สมรสด้วย ต่างจากการที่สตรีเป็นผู้เลือกคู่สมรสด้วยตนเองอาจจะละเลยขั้นตอนต่างๆ ของการ สมรส และการจดทะเบียนสมรส เนื่องจากพ่อแม่หรือผู้ใหญ่ของฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจะเข้ามาจัด การดูแลเรื่องต่างๆ ในการสมรสของบุตรน้อยกว่ากรณีที่พ่อแม่หรือผู้ใหญ่เป็นผู้เลือกคู่สมรสให้

จากการศึกษาของ ศิริวรรณ ศิริบุญ (2536: 14-16) พบว่า สตรีชนบทที่บิดามารดาเป็น ผู้เลือกคู่สมรสให้ มีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่า สตรีที่เลือกคู่สมรสเอง คือจดทะเบียน สมรสร้อยละ 76.9 และร้อยละ 63.6 ตามลำดับ สำหรับในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าสัดส่วน การจดทะเบียนสมรสของสตรีที่บิดามารดาเป็นผู้เลือกคู่สมรสให้ สูงกว่าของสตรีที่เลือกคู่สมรส เองเช่นกัน คือ ร้อยละ 87.5 และร้อยละ 84.0 ตามลำดับ จากผลการศึกษาชี้แนะว่า ปัจจัยในเรื่อง การเลือกคู่สมรสมีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรสของสตรี

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดว่า สตรีที่พ่อแม่ของตนเองหรือพ่อแม่ของฝ่ายชายเลือกคู่สมรสให้ นามีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่เลือกคู่สมรสด้วยตนเอง และสตรีที่ผู้อื่น (นอกจาก พ่อแม่ของสตรีหรือพ่อแม่ของสามี) เป็นผู้เลือกคู่สมรสให้

การมีเพศสัมพันธ์กับสามีก่อนการสมรส

การมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสมีข้อเสียต่อสตรีหลายประการ เช่น อาจทำให้เกิดการตั้งครรภ์ อาจทำให้ชายที่มีเพศสัมพันธ์ด้วยรู้สึกว่าคุณผู้หญิงนี้ใจง่ายต่างจากเดิมที่ต้องการจะแต่งงานด้วย (สมาคมคหกรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2518: 131) การมีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสจึงมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่การอยู่กินกันเองโดยไม่มีทั้งพิธีสมรส และการจดทะเบียนสมรส เนื่องจากการที่ผู้ชายไม่เห็นคุณค่าของผู้หญิงจึงไม่ต้องการที่จะผูกมัดตนเองกับการสมรสครั้งนี้ โดยเฉพาะการผูกมัดในทางกฎหมาย (การจดทะเบียนสมรส) ดังนั้น การมีเพศสัมพันธ์กับสามีก่อนสมรสจึงอาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับการจดทะเบียนสมรส

จากการศึกษาของ Kenneth and Nelwyn (1996: 91) พบว่า ส่วนใหญ่แล้วชายหญิงที่อยู่กินกันเองโดยไม่จดทะเบียนสมรสมักไม่ได้วางแผนล่วงหน้าว่าจะมาอยู่ด้วยกัน แต่จะเริ่มจากการมีเพศสัมพันธ์ (Sexual intercourse) หลังจากนั้นฝ่ายหนึ่งจึงย้ายเข้ามาอาศัยอยู่กับอีกฝ่ายหนึ่ง และอยู่กินกันต่อไปเรื่อยๆ

การศึกษาครั้งนี้จึงมีสมมติฐานว่า สตรีที่มีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสกับสามีน่าจะมีสัดส่วนจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าสตรีที่ไม่มีเพศสัมพันธ์ก่อนสมรสกับสามี

การนอกใจหรือการเที่ยวผู้หญิงของสามี

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมายังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการนอกใจและการเที่ยวผู้หญิงของสามีกับการจดทะเบียนสมรส แต่พบงานวิจัยเชิงคุณภาพของ จอห์น โนเคล และคณะ (2538: 95-98) เรื่อง “เพื่อน ภรรยา และเพศสัมพันธ์นอกสมรสในประเทศไทย” จากชายหญิงที่แต่งงานแล้วจำนวน 47 ราย (จากกรุงเทพมหานคร ลพบุรี และกาญจนบุรี) พบว่า ภรรยาส่วนใหญ่จะไม่เห็นด้วยกับการเที่ยวหญิงบริการของสามี มีภรรยาเพียงบางรายที่ยอมรับได้หากสามีไม่ประพฤติบ่อยนัก ส่วนในเรื่องการที่สามีไปมีเพศสัมพันธ์กับหญิงอื่น (หญิงที่ไม่ใช่หญิงบริการ) พบว่า ภรรยาเกือบทุกคนจะต่อต้านพฤติกรรมนี้ ทั้งนี้เนื่องจากสตรีที่ให้สัมภาษณ์เห็นว่า การที่สามีไปมีหญิงอื่นย่อมกระทบเรื่องทรัพย์สินเงินทองที่สามีจะนำไปให้หญิงอื่น เป็นอันตรายต่อฐานะการเงินของครอบครัว และมีสตรีจำนวนไม่น้อยยินดีที่จะเลิกกับสามี หากสามียังคงเลี้ยงดูหญิงอื่นอย่างจริงจัง

จากผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความไม่มั่นใจในตัวสามี หากสามีมีพฤติกรรมนอกใจและการเที่ยวผู้หญิง ซึ่งอาจส่งผลให้สตรีไม่ต้องการที่จะจดทะเบียนสมรส เพราะไม่มั่นใจว่าชีวิตสมรสของตนจะมั่นคงเพียงใด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดว่าสตรีที่สามีเคยนอกใจหรือเที่ยวผู้หญิงน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าสตรีที่สามีไม่เคยนอกใจหรือเที่ยวผู้หญิง

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากแนวคิดเชิงทฤษฎีและการศึกษาวิจัยที่ผ่านมา ซึ่งให้เห็นว่าปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และปัจจัยอื่นๆ น่าจะเกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรส ซึ่งสามารถเสนอเป็นกรอบการวิจัยไว้ดังนี้

สมมติฐานหลักในการศึกษา

สตรีที่มีปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม และปัจจัยอื่นๆ ที่แตกต่างกัน น่าจะมีพฤติกรรมการจดทะเบียนสมรสที่แตกต่างกัน

สมมติฐานย่อยในการศึกษา

1. สตรีที่มีอายุเมื่อสมรสสูงกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีอายุเมื่อสมรสต่ำกว่า
2. สตรีที่มีระยะเวลาสมรสยาวนานกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีระยะเวลาสมรสสั้นกว่า
3. สตรีที่สมรสครั้งเดียวน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่า สตรีที่สมรสมากกว่าหนึ่งครั้ง
4. สตรีที่มีจำนวนบุตรเกิดรอดมากกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีจำนวนบุตรเกิดร็อดน้อยกว่า
5. สตรีที่มีอาชีพข้าราชการ วิชาชีพ และบริหาร น่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีอาชีพอื่น
6. สตรีที่มีระดับการศึกษาสูงกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีระดับการศึกษาต่ำกว่า
7. สตรีที่มีทรัพย์สินเป็นของตนเองน้อยกว่าน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่มีทรัพย์สินเป็นของตนเองมากกว่า
8. สตรีที่นับถือศาสนาอิสลามน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่นับถือศาสนาพุทธ
9. สตรีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าสตรีในภาคอื่น
10. สตรีที่อาศัยอยู่ในเขตเมืองอื่นน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่อาศัยอยู่ในเขตชนบทและเขตกรุงเทพฯ
11. สตรีที่พ่อแม่ของตนเองหรือพ่อแม่ของสามีเป็นผู้เลือกคู่สมรสให้น่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสสูงกว่าสตรีที่เลือกคู่สมรสด้วยตนเอง
12. สตรีที่มีเพศสัมพันธ์กับสามีก่อนสมรสน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าสตรีที่ไม่มีเพศสัมพันธ์กับสามีก่อนสมรส
13. สตรีที่สามีเคยนอกใจหรือเที่ยวผู้หญิงน่าจะมีสัดส่วนการจดทะเบียนสมรสต่ำกว่าสตรีที่สามีไม่เคยนอกใจหรือเที่ยวผู้หญิง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถยืนยันระดับการจดทะเบียนสมรส
2. เข้าใจปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการจดทะเบียนสมรสของสตรีไทย
3. นำผลการศึกษาเสนอแนะแนวทางชักจูงใจให้คู่สมรสจดทะเบียนสมรสมากขึ้น ซึ่งจะ
เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงข้อมูลจดทะเบียนให้มีความสมบูรณ์มากขึ้น